

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-179-4-57>

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОТИДІЮ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В МЕЖАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Шульга В. О.

*аспірантка кафедри права Європейського Союзу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Незаконний обіг культурних цінностей є проблемою, яка викликає все більшу занепокоєність міжнародної спільноти. Останні роки відзначились тим, що незаконне заволодіння і подальший продаж артефактів значно почастишали, особливо в умовах існуючих збройних конфліктів і з настанням стихійних лих. І хоча за відсутності статистичних даних оцінювання масштабів нелегального ринку є складним завданням, однак певне уявлення про нього дозволяють скласти недавні безпрецедентні випадки вилучення компетентними органами культурних цінностей в низці європейських країн. Наприклад, в жовті 2019 року в Болгарії в ході операції «Медикус» представники Європолу вилучили 4600 предметів мистецтва, а в листопаді того ж року в Італії було вилучено 10000 предметів [1, с. 11].

Слід наголосити, що в умовах пандемії COVID-19 незаконний обіг культурних цінностей набув нових розмахів, адже епідеміологічні обмеження дозволили торговцям предметами культури скористалися перевагами зниження безпеки на археологічних пам'ятках та музеях, щоб безкарно брати участь у незаконних розкопках та крадіжках.

З уваги на зазначене, метою цього дослідження є аналіз сучасного стану законодавства Європейського Союзу у сфері протидії незаконному обігу культурних цінностей.

Погоджуємось з В. Шульговською, яка стверджує, що принципи взаєморозуміння та підтримки на регіональному та глобальному рівні залишаються порожньою декларацією без плідної міжнародної співпраці у сфері культури, без постійного культурного обміну між країнами та регіонами [2]. Міжнародна спільнота доклала зусиль для вироблення документів, які б регламентували боротьбу з незаконною торгівлею культурними цінностями в міжнародному масштабі. До таких належить насамперед Конвенція Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) 1970 року «Про заходи, спрямовані на

заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» [3].

Європейський Союз, представляючи значну частку світового ринку мистецтва і предметів давнини, зобов'язує країн-членів дотримуватись норм, які спрямовані на боротьбу з незаконним обігом культурних цінностей. Зауважимо, що з метою реалізації положень Конвенції 1970 року, як і свого власного законодавства щодо ввезення, вивезення і реституції культурних об'єктів ЄС всіляко об'єднує свої зусилля з ЮНЕСКО. Тож останній є надійним і досвідченим партнером ЄС у боротьбі з незаконним обігом культурних товарів і здійснює низку програм, що фінансуються за рахунок Союзу.

В межах Європейської спільноти діє Директива 2014/60/ЄС Європейського парламенту та Ради про повернення культурних об'єктів, незаконно вивезених з території держави-члена [4], якою регламентовано правила, які дозволяють державам-членам ЄС забезпечити повернення на свою територію культурних об'єктів, які були вивезені з порушенням національних правил. Розширена співпраця шляхом обміну інформацією, використання офіційних запитів та процедури повернення або використання мирових угод відкрила нові можливості для повернення незаконно вилученого об'єкта.

Тоді як Регламент Ради (ЄС) № 116/2009 про експорт культурних цінностей [5] забезпечує єдиний контроль на зовнішніх кордонах ЄС, передбачає вимогу пред'явлення експортної ліцензії. Зауважимо, що фізичні особи можуть отримати цей документ у компетентних органах держави-члена і діє він на всій території ЄС.

Звернемо увагу на те, що за винятком обмежень на імпорт іракських та сирійських культурних об'єктів, Європейський Союз довгий час не мав спільного законодавства, яке б встановлювало загальні правила для контролю за імпортом культурних цінностей з-за меж ЄС. Тобто існувала лазівка, коли незаконно вилучені культурні цінності з-за меж ЄС могли потрапити до єдиного ринку, адже вимоги до їх імпорту визначаються як для будь-якого іншого товару, для яких передбачена митна декларація.

Посилення боротьби з фінансуванням тероризму та з незаконною торгівлею культурними цінностями проявилось в спільному повідомленні Європейської Комісії та Верховного представника Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки в 2016 році щодо намірів підготувати законодавчу пропозицію, спрямовану на врегулювання питання імпорту культурних цінностей до ЄС [6].

Законодавчий процес завершився в квітні 2019 року, а з 27 червня Регламент 2019/880 про ввезення та імпорт предметів культури [7]

набрав чинності. Зокрема згідно Регламенту застосовується заборона на ввезення до ЄС культурних цінностей перелічених у Додатку А (12 груп культурних цінностей, серед яких рідкісні колекції та зразки фауни, флори, корисних копалин та анатомії та об'єкти, що становлять палеонтологічний інтерес; продукти археологічних розкопок (у тому числі звичайних та таємних) або археологічних відкриттів на суші або під водою та ін.), якщо вони були незаконно вилучені з території країни, в якій вони були створені чи знайдені. І хоча загальна заборона не вимагає систематичного контролю, компетентні органи держав-членів будуть вживати відповідних заходів при спробі ввезення таких культурних товарів.

Щодо імпорту культурних цінностей, то Регламентом передбачено, що для предметів культури старше 250 років необхідно надати дозвіл на імпорт (ліцензію), а для предметів культури старше 200 років вартістю 18 тис. євро і вище – необхідно пред'явити декларацію імпортера (importer statement). Державам-членам необхідно організувати співпрацю між своїми компетентними органами для ефективної реалізації регламенту.

Інформація про ввезені культурні цінності буде зберігатися в централізованій електронній базі даних, яка має запрацювати не пізніше 2025 року. Тож хоча нові правила обігу культурних цінностей почали діяти з 28 грудня 2020 року, але застосування деяких положення відкладено, щоб дозволити прийняття необхідних заходів імплементації. Передбачається, що ці заходи дозволять забезпечити ефективний захист від незаконної торгівлі культурними цінностями і запобігти їх втрату.

Зауважимо, що об'єднання зусиль в боротьбі з контрабандою культурних цінностей триває. 30 травня 2018 року було ухвалено Директиву ЄС 2018/843 [8] по боротьбі з відмиванням грошей, якою ринок предметів мистецтва було додано в список регульованих галузей. Як наслідок з 2020 року змінилися правила оформлення і переміщення предметів мистецтва через кордони Європейського Союзу. Банки, художні галереї та аукціони зобов'язані збирати і надавати державним органам інформацію про угоди і клієнтів, повноваження посередників. Під контроль потрапляють усі угоди на суму 10 тис. євро і вище незалежно від форми оплати.

Таким чином, Європейський Союз з метою протидії незаконному обігу культурних цінностей співпрацює як з ЮНЕСКО, фінансуючи ряд спільних програм, так і виробив власне законодавство, спрямоване на захист своєї культурної спадщини та запобігання вивезенню певних предметів без особливого дозволу. А віднедавна воно було доповнено

нормами, що регулюють імпорт культурних цінностей з країн, що не є членами ЄС. Тож передбачається, що для забезпечення ефективного захисту від незаконної торгівлі буде створена централізована електронна база даних ввезених культурних цінностей.

Література:

1. Renold M-A. The art market: A victim of its own success. *The UNESCO Courier*, Volume 2020, Issue 4, Nov 2020, p. 11-12.

2. Шульговская В. Законодательство Европейского Союза в сфере регулирования перемещения культурных ценностей и его правоприменение таможенными органами. URL: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/89422/1/shulgovskaya_Customs_SNIL_V1.pdf (дата звернення: 19.12.2021).

3. The 1970 Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property. URL: <https://en.unesco.org/fighttrafficking/1970> (дата звернення: 19.12.2021).

4. Directive 2014/60/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State and amending Regulation (EU) No 1024/2012 (Recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32014L0060> (дата звернення: 20.12.2021).

5. Council Regulation (EC) № 116/2009 of 18 December 2008 on the export of cultural goods (Codified version). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2009/116/oj> (дата звернення: 20.12.2021).

6. Joint Communication to the European Parliament and the Council «Towards an EU strategy for international cultural relations». URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=JOIN%3A2016%3A29%3AFIN> (дата звернення: 20.12.2021).

7. Regulation 2019/880 EU of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the introduction and the import of cultural goods. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2019.151.01.0001.01.ENG (дата звернення: 21.12.2021).

8. Directive 2018/843 EU of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849. URL: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2018.156.01.0043.01.ENG&toc=OJ:L:2018:156:TOC (дата звернення: 21.12.2021).